

The State of Thai Foreign Policy Studies: A Brief Survey**

Kullanan Kunthic*

Abstract

Studies of Thai foreign policy rely mainly on the sources approach, which aims to construct causal relationships between various factors and foreign policy in general or in specific cases. Another approach used is the decision and decision-making one. This tries to open the black box in the policy-making process to identify the available choices of state action and then how and why the decision-maker(s) came up with the specific decision(s). However, approaches from political psychology, especially the cognitive approach, rarely have been applied in Thai foreign policy studies, even if these stand to aid understanding of how leaders'/policy-makers' beliefs and worldviews affect foreign policy. Therefore, studying foreign policy from different perspectives and approaches would broaden and strengthen the body of knowledge in the study of Thai foreign policy.

Keywords: Foreign policy approaches, Thai foreign policy, cognitive approach

*Ph.D. Candidate, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, Phayathai Rd., Wang Mai, Patumwan, Bangkok 10330. Email: kull_dometu@yahoo.com

**Received December 1, 2016; Accepted April 20, 2016

สถานะการศึกษานโยบายต่างประเทศของไทย : บทสำรวจเบื้องต้น**

กุลนันท์ คันธิก*

บทคัดย่อ

สถานะการศึกษานโยบายต่างประเทศของไทยมักจะมุ่งเน้นแนวทางการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบาย (Sources of foreign policy) เป็นหลัก การศึกษาในแนวนี้อาจเป็นไปในลักษณะการสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Causal relationships) ของสาเหตุหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศ ในขณะที่การศึกษาก็มีส่วนหนึ่งมุ่งอธิบายและทำความเข้าใจนโยบายต่างประเทศจากการศึกษากระบวนการนโยบายและการตัดสินใจ ซึ่งเป็นความพยายามในการเปิดกล่องดำ (Black box) ของกระบวนการนโยบาย เพื่อสร้างคำอธิบายต่อทางเลือกและการตัดสินใจนโยบายต่างประเทศ ว่าการตัดสินใจเกิดขึ้นอย่างไร และเหตุใดผู้กำหนดนโยบายจึงตัดสินใจเช่นนั้น อย่างไรก็ตาม แนวทางการศึกษาที่ต้องบูรณาการองค์ความรู้จากศาสตร์สาขาอื่น ๆ เช่น แนวทางการรับรู้ (Cognitive approach) จากจิตวิทยาการเมือง ยังคงไม่ได้รับการประยุกต์ใช้ในการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยมากนัก ทั้งที่แนวทางดังกล่าวจะช่วยให้ทำความเข้าใจความคิด ความเชื่อ และโลกทัศน์ของผู้นำและผู้กำหนดนโยบาย ดังนั้นการศึกษานโยบายต่างประเทศด้วยแง่มุมที่หลากหลายจะช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

คำสำคัญ: แนวทางการศึกษานโยบายต่างประเทศ, นโยบายต่างประเทศไทย, แนวทางการรับรู้

*นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330 อีเมล kull_dometu@yahoo.com

**ได้รับบทความ 1 ธันวาคม 2559; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 20 เมษายน 2559

กล่าวนำ

การศึกษานโยบายต่างประเทศเป็นส่วนสำคัญของการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เนื่องจากรัฐจำเป็นต้องมีนโยบายต่างประเทศเพื่อเป็นกรอบในการปฏิสัมพันธ์กับรัฐและตัวแสดงอื่น ๆ ในเวทีระหว่างประเทศ หัวใจสำคัญของการศึกษานโยบายต่างประเทศคือ ความปรารถนาที่จะเข้าใจการกระทำและพฤติกรรมของรัฐต่อตัวแสดงอื่นและต่อสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศในภาพการณ์หนึ่ง ๆ (Breuning 2007, 5) บทความนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการศึกษานโยบายต่างประเทศของไทย เพื่อนำเสนอแนวทางที่ผลงานวิชาการต่าง ๆ ใช้ในการอธิบายการกำหนดและดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทย รวมถึงพิจารณาสถานะขององค์ความรู้และการศึกษานโยบายต่างประเทศของไทยในภาพรวมด้วย โดยจะแบ่งการนำเสนอออกเป็น 5 ส่วน ส่วนแรกเป็นการให้คำจำกัดความของคำว่านโยบายต่างประเทศ รวมถึงขอบเขตของการศึกษานโยบายต่างประเทศ ส่วนที่ 2 เป็นการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานโยบายต่างประเทศของไทย จากผลงานวิชาการประเภทต่าง ๆ ทั้งงานวิจัย หนังสือ บทความ และวิทยานิพนธ์รวมถึงชี้ให้เห็นถึงข้อดีและข้อจำกัดของแนวทางการศึกษาดังกล่าวส่วนที่ 3 กล่าวถึงภาพรวมของการศึกษาผู้นำไทยในฐานะผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศ ส่วนที่ 4 เป็นการประยุกต์แนวทางของจิตวิทยาการเมืองเพื่อเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการศึกษานโยบายต่างประเทศไทย และส่วนสุดท้ายเป็นการสรุป

นโยบายต่างประเทศคืออะไร

หนึ่งในประเด็นสำคัญที่ผู้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้ความสนใจก็คือ การศึกษาและวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ จนในปัจจุบันแวดวงวิชาการได้มีการพัฒนาการศึกษาดังกล่าวเป็นสาขาวิชาที่เรียกว่าการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ อย่างไรก็ตามนักวิชาการให้ความหมายของคำว่านโยบายต่างประเทศไว้อย่างหลากหลาย

นักวิชาการส่วนหนึ่งนิยามนโยบายต่างประเทศไปในลักษณะของการเป็นแนวทางหรือยุทธศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับตัวแสดงอื่นๆ ภายนอก รัฐ เช่น Hudson (2012, 14) นิยามนโยบายต่างประเทศว่าเป็นยุทธศาสตร์หรือแนวทางที่รัฐบาลเลือกใช้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งในความสัมพันธ์กับตัวแสดงภายนอกเช่นเดียวกับ Wallace (1971, 11) มองว่านโยบายต่างประเทศเป็นชุดของทัศนคติต่อสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ และเป็นแผนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของประเทศต่อโลกภายนอก ในขณะที่ Jensen (1982, 14) ชี้ให้เห็นว่า นโยบายต่างประเทศเป็นรูปแบบของทัศนคติและปฏิสัมพันธ์ ซึ่งรัฐเลือกใช้ ในปฏิสัมพันธ์กับประชาคมระหว่างประเทศเป็นต้น

ขณะเดียวกันนักวิชาการอีกส่วนหนึ่งมองนโยบายต่างประเทศในฐานะการกระทำหรือพฤติกรรมของรัฐที่แสดงออกมา เช่น Modelski (1962, 6) ให้ความหมายของนโยบายต่างประเทศว่าเป็นการกระทำที่

เป็นระบบในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของรัฐอื่น และเพื่อปรับการกระทำของรัฐตนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ ส่วน Hositi (1995, 84) มองว่านโยบายต่างประเทศเป็นแบบแผนพฤติกรรมที่รัฐเลือกใช้เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ

ในทางกลับกัน นักวิชาการอีกส่วนหนึ่งไม่ได้พิจารณานโยบายต่างประเทศทั้งในแง่ของยุทธศาสตร์หรือพฤติกรรมของรัฐ แต่ให้ความสนใจกับนโยบายต่างประเทศในฐานะการตัดสินใจ เช่น Snyder, Bruck and Sapin (1969, 199-206) เป็นผู้บุกเบิกการศึกษานโยบายต่างประเทศจากแง่มุมของการตัดสินใจ เนื่องจากมองว่านโยบายและการแสดงพฤติกรรมของรัฐเป็นผลมาจากการตัดสินใจของผู้กำหนดนโยบาย โดยผู้กำหนดนโยบายอาจเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ในกระบวนการนโยบาย เช่นเดียวกับ Russett (1996, 163) เสนอว่านโยบายต่างประเทศเป็นชุดของการตัดสินใจหรือแผนการที่จะเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ เช่นเดียวกับข้อเสนอของนักวิชาการในสาขาการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ (FPA) ที่ชี้ให้เห็นว่า การจะอธิบายและทำความเข้าใจนโยบายต่างประเทศ จะต้องศึกษาถึงการตัดสินใจของผู้ตัดสินใจหรือผู้กำหนดนโยบายด้วย

แนวทางการศึกษานโยบายต่างประเทศ

แนวทางการศึกษานโยบายต่างประเทศไม่แตกต่างกับการศึกษานโยบายสาธารณะ ที่อาจแบ่งขอบข่ายการศึกษาได้เป็น 2 แนวทางหลัก ได้แก่ (Mayuree Anumanrajadhon 2004, 16-18)

1) แนวพรรณนา (Descriptive approach) ซึ่งเป็นแนวทางในการสร้างคำอธิบายและทำความเข้าใจว่านโยบายต่างประเทศนั้น ๆ เกิดขึ้นมาได้อย่างไร ด้วยการอธิบายและวิเคราะห์นโยบาย การตัดสินใจ และกระบวนการนโยบายในภาพรวม โดยเป็นความพยายามในการสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การศึกษานโยบายต่างประเทศตามแนวทางนี้จะมุ่งศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1.1) ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดนโยบายต่างประเทศ (Sources approach) เป็นการสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายกับพฤติกรรมหรือการกระทำของรัฐ โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดหรือดำเนินนโยบายต่างประเทศอาจแบ่งได้เป็น 2 ระดับคือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก เช่น สถานการณ์หรือความขัดแย้งในประเทศเพื่อนบ้านดุลอำนาจในภูมิภาค และโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศ เป็นต้น นั่นคือ การศึกษานโยบายต่างประเทศตามแนวทางนี้ สิ่งถูกอธิบาย (Explanandum) คือการกระทำหรือพฤติกรรมของรัฐที่แสดงออกมา และสิ่งที่ทำหน้าที่ในการอธิบาย (Explanans) ก็คือปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมดังกล่าว

1.2) กระบวนการนโยบาย (Policy process approach) เป็นการศึกษาขั้นตอน วิธีการกำหนดนโยบาย ตัวแสดงหรือผู้ที่เข้ามามีบทบาทในกระบวนการดังกล่าว รวมถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การศึกษาตามแนวทางนี้มุ่งหวังให้เห็นพลวัตของนโยบายตั้งแต่เริ่มแรก เพื่อพิจารณาว่าปัจจัยนำเข้าเชิงนโยบายถูกเปลี่ยนเป็นนโยบายได้อย่างไร การศึกษาตามแนวทางนี้ประยุกต์แนวทางการศึกษา

นโยบายสาธารณะ โดยเฉพาะวงจรรนโยบายหรือขั้นตอนนโยบายมาปรับใช้ นั่นคือ การศึกษานโยบายต่างประเทศตามแนวทางนี้ สิ่งถูกอธิบาย คือกระบวนการนโยบายในขั้นตอนต่าง ๆ และสิ่งที่ทำหน้าที่ในการอธิบาย ก็คือพลวัตที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการนโยบายนั่นเอง

1.3) การตัดสินใจ (Decision-making approach) ซึ่งตั้งอยู่บนสมมติฐานสำคัญก็คือ นโยบายต่างประเทศเป็นผลจากกระบวนการและผลลัพธ์ของการตัดสินใจของผู้กำหนดนโยบาย (Hudson 2005, 2) ไม่ว่าผู้ตัดสินใจนั้นจะมีลักษณะเป็นปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลก็ตาม นั่นคือ การศึกษานโยบายต่างประเทศตามแนวทางนี้ สิ่งถูกอธิบายคือการตัดสินใจของรัฐ กระบวนการและพลวัตที่นำไปสู่การตัดสินใจ วิธีการตัดสินใจ อคติและความผิดพลาดที่ส่งผลต่อคุณภาพของการตัดสินใจ รวมถึงตัวแบบของการตัดสินใจ และสิ่งที่ทำหน้าที่ในการอธิบายก็คือปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อผู้ตัดสินใจและการตัดสินใจในนโยบายต่างประเทศ ทั้งในส่วนของสภาพแวดล้อมของการตัดสินใจ ปัจจัยด้านจิตวิทยา ปัจจัยระหว่างประเทศ และปัจจัยภายในประเทศ

1.4) ผลลัพธ์และผลสืบเนื่องของนโยบาย (Output-outcome approach) เป็นการศึกษา นโยบายและผลของนโยบายนั้น ๆ รวมถึงการประเมินประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และผลกระทบ ทั้งที่จงใจและไม่ได้ตั้งใจให้เกิดขึ้นจากการดำเนินนโยบายต่างประเทศซึ่งอาจเทียบเคียงได้กับการศึกษาการนำนโยบายไปปฏิบัติ และการประเมินนโยบายในศาสตร์ด้านนโยบายสาธารณะ¹

2) แนวเสนอแนะ (Prescriptive approach) เป็นแนวทางการศึกษาเพื่อให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายว่า นโยบายในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง หรือนโยบายต่อประเทศใดประเทศหนึ่งควรมีลักษณะอย่างไร ควรถูกกำหนดอย่างไรหรือรัฐบาลควรให้ความสำคัญกับประเด็นใด ควรมียุทธศาสตร์อย่างไร เพื่อให้เกิดประโยชน์แห่งชาติสูงสุดโดยการศึกษาตามแนวทางนี้มักมีกลุ่มเป้าหมายเป็นหน่วยงานราชการ และรัฐบาลเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้หน่วยงานราชการนำผลการศึกษาหรือข้อเสนอแนะของการศึกษานั้น ๆ ไปประกอบการทำยุทธศาสตร์หรือนโยบายด้านการต่างประเทศต่อไป

จากแนวทางการศึกษานโยบายต่างประเทศที่กล่าวถึงในข้างต้น ในส่วนต่อไปจะใช้แนวทางการศึกษาดังกล่าวเป็นกรอบในการสำรวจผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานโยบายต่างประเทศไทย

แนวทางการศึกษานโยบายต่างประเทศไทย

การศึกษานโยบายต่างประเทศไทยขยายตัวอย่างมาก โดยเฉพาะการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาโดยการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสำนักคิดสังคมนิยม ที่อยู่บนพื้นฐานของแนวคิดเรื่องอำนาจและผลประโยชน์แห่งชาติ (Levy and

¹ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Parsons, Wayne. 1995. Public policy: An introduction to the theory and practice of policy analysis. Boston, MA: Edward Elgar

Thompson 2010, 128) กล่าวคือเป็นการศึกษานโยบายที่มุ่งศึกษาการดำเนินนโยบายเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ระหว่างประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติ อันได้แก่ การอ้างไว้ซึ่งเอกราช อธิปไตย และบูรณภาพแห่งดินแดน (Darling 1965; Nuechterlein 1965; Jha 1979; Konthi Suphamongkon 1984; Surachart Bamrungsuk 1985; Suchira Siripai 1985; Kobkua Suwannathat-Pian 1989; Phensi Duke 2001)

นอกจากการศึกษาในแบบดั้งเดิมที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์ผลประโยชน์แห่งชาติแล้ว เราอาจแบ่งการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1) การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบาย

การศึกษาในแนวทางนี้เป็นที่นิยมอย่างมากในการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยโดยงานในกลุ่มนี้มักหยิบยกเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติ ซึ่งถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการกำหนดนโยบายต่างประเทศของรัฐ (Itthichai Naichit 2001; Chittraphon Phirun 2005; Suphaphat Kitwan 2012) เป็นส่วนหนึ่งของแนวทางการวิเคราะห์ รวมถึงมีการนำกรอบความคิดเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย จากแนวคิดเรื่องการเมืองเกี่ยวพัน (Linkage politics) ของ James N. Rosenau ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการนำแนวคิดเรื่องที่มาของนโยบายต่างประเทศของ Rosenau และงานของ Patrick J. McGowan และ Howard B. Shapiro มาประยุกต์ใช้

ในแนวคิดเรื่องการเมืองเกี่ยวพัน Rosenau (1969) นำเสนอว่าในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของรัฐนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นจากปัจจัยหนึ่งเพียงปัจจัยเดียว หากแต่เกิดขึ้นจากหลากหลายปัจจัย Rosenau ได้แบ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายออกเป็น 2 ระดับ คือ ปัจจัยภายใน อันประกอบด้วย ตัวแสดงต่าง ๆ ทัศนคติ อุดมการณ์ มติมหาชน ลักษณะของสถาบันทางการเมืองที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงกระบวนการนโยบาย ในขณะที่ปัจจัยภายนอกหมายถึงสภาพแวดล้อมภายนอก รัฐ ทั้งในระดับประเทศเพื่อนบ้าน ระดับภูมิภาค และระดับโลก

นอกเหนือไปจากแนวคิดเรื่องการเมืองเกี่ยวพัน Rosenau (1971, 94-116) ยังได้นำเสนอที่มาหรือปัจจัยที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการศึกษานโยบายต่างประเทศในระยะต่อมา โดยครั้งนี้เขาได้แบ่งปัจจัยต่าง ๆ ออกเป็น 5 ตัวแปรได้แก่ 1) คุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้นำ/ผู้ตัดสินใจ เช่น ค่านิยม ความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ในอดีต 2) บทบาทและตำแหน่งแห่งที่ของผู้ตัดสินใจในระบบการเมือง 3) โครงสร้างและความเข้มแข็งของรัฐบาล 4) สังคม อันเป็นตัวแปรหรือปัจจัยภายในประเทศที่อยู่นอกภาครัฐ (Non-governmental) และ 5) ระบบ ซึ่งหมายถึงสภาพแวดล้อมภายนอก หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ ในขณะที่ McGowan and Shapiro (1973) ได้เพิ่มตัวแปรด้านโครงสร้างขององค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบาย ตัวแปรด้านวัฒนธรรม รวมถึงตัวแปรด้านประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมด้านนโยบายต่างประเทศในอดีตของรัฐอีกด้วย

งานวิชาการประเภทนี้เน้นการบรรยายให้เห็นพัฒนาการและแบบแผนของนโยบายและพฤติกรรมของรัฐบาลที่เกิดขึ้น และวิเคราะห์ให้เห็นว่ามีปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดและดำเนินนโยบายต่างประเทศในแต่ละช่วงเวลาหรือแต่ละรัฐบาล (Preeda Pookpan 1973; Danai Thongyai 1975; Corrine Phuangkasem 1980; Corrine Phuangkasem 1984; Somporn Buasak 1987; Chulacheeb Chinwanno 1990; Sthira Larsri 1996; Ratchanidah Yernying 1996; Bunrat Ratborirak 2006) และจากการสำรวจในเบื้องต้นพบว่า แนวคิดเรื่องการเมืองเกี่ยวพันของ Rosenau โดยเฉพาะการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอก เป็นกรอบแนวคิดที่ได้รับความนิยมอย่างมาก

การศึกษานโยบายต่างประเทศไทยส่วนใหญ่มุ่งเน้นการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย ทั้งปัจจัยภายใน เช่น ทศนคติของผู้นำ บทบาทของทหารและหน่วยราชการ บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ พรรคการเมือง และมติมหาชน ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก เช่น โครงสร้างของระบบระหว่างประเทศ บทบาทของประเทศมหาอำนาจ รวมถึงสถานการณ์สำคัญในภูมิภาค เป็นต้น ตัวอย่างของการศึกษาประเภทนี้ เช่น งานของ Corrine Phuangkasem (1999, 56-71) ที่ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลในการกำหนดนโยบายต่างประเทศไทยในช่วงปี 1945-1989 ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ยังส่งผลให้ไทยต้องปรับนโยบายต่างประเทศไทยหลายครั้ง เช่นเดียวกับงานของ Chulacheeb Chinwanno (1999, 72-99) ที่วิเคราะห์นโยบายต่างประเทศไทยในช่วงสงครามเย็นระหว่างปี 1950-1990 โดยชี้ให้เห็นถึงปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกและภายในที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศไทยที่แตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลา ส่งผลทำให้แนวโน้มนโยบายต่างประเทศของไทยมีทิศทางแตกต่างกันไปด้วย หรือแม้แต่งานของ Thani Sukkasem (1982) ที่วิเคราะห์ให้เห็นถึงปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกที่ส่งผลให้นโยบายต่างประเทศไทยมีลักษณะเป็นวัฏจักรกับจีนอย่างมากในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รวมถึงงานของ Narumit Sotsuk (1981) ที่มุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศไทย โดยวิเคราะห์ให้เห็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ทั้งปัจจัยภายในและภายนอก และวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและส่งเสริมนโยบายดังกล่าว

นอกเหนือไปจากการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกควบคู่กันไปตามตัวอย่างงานวิชาการที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว งานวิชาการอีกส่วนหนึ่งมุ่งเน้นการศึกษาและวิเคราะห์เพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลหลัก (Decisive factors) ต่อการกำหนดและดำเนินนโยบายของไทย ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อมภายนอกหรือสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ อันหมายถึงโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศ ดุลอำนาจในภูมิภาค สถานการณ์หรือความตึงเครียดในประเทศเพื่อนบ้าน (Rapeeporn Lertwongweerachai 2002; Ma 1980; Smairrob Suthiwart-Narueput 1980; Panidone Pachimsawat 1999) รวมถึงปัจจัยภายใน ไม่ว่าจะเป็นการเมืองภายในภายในประเทศ ความชอบธรรมของรัฐบาล และสภาพเศรษฐกิจ (Soymook Yingchaiyakamon 2001; Pragydao Prasopsil 2002; Fineman 2009)

รวมถึงบทบาทของกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มกดดัน (Pisan Suriyamongkol 1980; Thana Yostrakul 2002) เป็นต้น

ในขณะที่งานวิชาการบางชิ้นเปรียบเทียบแผนการดำเนินนโยบายต่างประเทศไทยว่าเป็นดัง “สนที่ลู่ไปตามลม” นั่นคือไม่ว่าสถานการณ์ในภูมิภาคจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร หรือไม่ว่าจะมีประเทศมหาอำนาจใดก้าวเข้ามามีบทบาทในภูมิภาค ไทยก็จะพยายามที่จะปรับตัวให้เข้ากับมหาอำนาจเหล่านั้นได้ เพื่อรักษาเอกราชและอธิปไตย โดยยึดหลักสำคัญก็คือความยืดหยุ่นและการแสวงหาโอกาส รวมถึงหลักร่มนึ่งการปฏิบัติ มากกว่าการยึดมั่นในอุดมการณ์ (Kislenko 2002, 537-561)

การศึกษาปัจจัยหรือที่มาของนโยบายต่างประเทศเช่นนี้จะชี้ให้เห็นถึงปัจจัยหรือรากเหง้าของพฤติกรรมนโยบายต่างประเทศโดยมีคำถามสำคัญคือ อะไรหรือปัจจัยใดที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายหรือพฤติกรรมของรัฐ งานวิชาการที่ศึกษาทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกควบคู่กันไปมีข้อดีในส่วนที่ทำให้เราเห็นบริบทของนโยบายต่างประเทศทั้งหมด แต่งานกลุ่มนี้ก็มีข้อด้อยที่การศึกษาในลักษณะนี้จะไม่ได้ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยใดเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อการดำเนินนโยบาย ในขณะที่งานวิชาการที่ให้ความสนใจไปที่ปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง ก็จะแสดงให้เห็นถึงเงื่อนไขหรือบริบทที่ปัจจัยนั้นมีอิทธิพลต่อนโยบายต่างประเทศ หรือมีพลังในการอธิบายมากกว่าปัจจัยอื่น (Hill 1977, 1-16) อย่างไรก็ตาม ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าการศึกษาในลักษณะเช่นนี้เป็นการสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยนำเข้าของนโยบายและตัวนโยบายหรือพฤติกรรมของรัฐ ดังนั้น การศึกษาเช่นนี้จะไม่สามารถให้คำอธิบายได้ว่าปัจจัยเหล่านั้นถูกแปลงมาเป็นทางเลือกเชิงนโยบายอย่างไร ผู้นำตัดสินใจเลือกดำเนินนโยบายอย่างไร ด้วยเหตุผลใด เป็นต้น

2) การศึกษากระบวนการนโยบายและการตัดสินใจ

การศึกษานโยบายต่างประเทศตามแนวทางนี้เป็นความพยายามในการเปิด “กล่องดำ” (Black box) ของกระบวนการนโยบาย เพื่อสร้างคำอธิบายต่อทางเลือกและการตัดสินใจดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างใดอย่างหนึ่งของรัฐว่าการตัดสินใจเกิดขึ้นอย่างไร และเหตุใดรัฐจึงตัดสินใจเช่นนั้น ซึ่งพลวัตและอคติที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจจะส่งผลต่อทางเลือกเชิงนโยบาย ประกอบกับการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายไม่ได้ให้ความสนใจกับส่วนนี้ งานวิชาการกลุ่มนี้มุ่งศึกษานโยบายต่างประเทศจากการตัดสินใจของรัฐ ทั้งในยามปกติและในกรณีที่เกิดวิกฤตการณ์ โดยมีงานของ Snyder, Bruck and Sapin (1969) ซึ่งนำเสนอกรอบการวิเคราะห์การตัดสินใจรวมไปถึงงานของ Brecher, Steinberg and Stein (1969) ซึ่งมุ่งศึกษาทั้งสภาพแวดล้อมเชิงปฏิบัติการ (Operational environment) และสภาพแวดล้อมเชิงจิตวิทยา (Psychological environment) ที่มีอิทธิพลต่อผู้ตัดสินใจกำหนดนโยบาย (Snyder, Bruck and Sapin 1969 ; Brecher, Steinberg and Stein 1969, 75-101) เป็นจุดรากฐานของการศึกษานโยบายต่างประเทศในแนวทางนี้ ซึ่งอาจมีทั้งการศึกษานโยบายใดนโยบายหนึ่งเป็นการเฉพาะ

นโยบายในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง การศึกษาเปรียบเทียบนโยบายในแต่ละรัฐบาล รวมถึงการตัดสินใจในภาวะวิกฤต (Chatri Ritharom 1976; Janesuk Silamaneerat 2005; Kingkarn Buakaew 2007)

Snyder และคณะ (1969) มุ่งให้ความสนใจกับการวิเคราะห์การตัดสินใจ เพื่ออธิบายพฤติกรรมนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร หรืออีกนัยหนึ่งก็คือเป็นความพยายามในการแสวงหาเหตุผลต่อการแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งของรัฐบาลนั่นเอง งานชิ้นนี้ถือเป็นรากฐานของการศึกษาพฤติกรรมการตัดสินใจของรัฐบาล ซึ่งต่อมาได้รับการพัฒนาและมีนักวิชาการนำเสนอแนวคิดและตัวแบบที่หลากหลายในการศึกษาการตัดสินใจของรัฐบาลอีกด้วย

ในขณะที่ Brecher, Steinberg and Stein (1969, 75-101) นำเสนอกรอบการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศทั้งระบบ โดยระบบของนโยบายต่างประเทศจะประกอบด้วยสภาพแวดล้อม กลุ่มของตัวแสดงต่าง ๆ โครงสร้างและกระบวนการนโยบาย กล่าวคือให้ความสำคัญกับส่วนที่เป็นปัจจัยนำเข้า ซึ่งหมายถึงสภาพแวดล้อมเชิงปฏิบัติการ สภาพแวดล้อมเชิงจิตวิทยา กระบวนการ ทั้งในส่วนของการกำหนดและการดำเนินนโยบาย และปัจจัยนำออก ซึ่งหมายถึงแก่นสารของการตัดสินใจหรือการกระทำ

ตัวอย่างของงานวิชาการในกลุ่มนี้ เช่น การศึกษานโยบายต่างประเทศไทยในช่วง 1969-1978 ซึ่งให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองภายในและการกำหนดนโยบายต่างประเทศในช่วงดังกล่าว ซึ่งเป็นช่วงที่การเมืองไทยมีความผันผวนที่สุดช่วงหนึ่ง (Narong Sinsawasdi 1979) การศึกษาการตัดสินใจกรณีเรือมายาเกวซ ซึ่งการตัดสินใจในเรื่องดังกล่าวเป็นผลมาจากหลากหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นการเมืองแบบเปิดหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 1973 ที่เรียกร้องให้ไทยมีอิสระในการดำเนินนโยบายมากขึ้น ขณะเดียวกันกลุ่มการเมืองภายในก็เรียกร้องให้รัฐบาลมีนโยบายที่แข็งกร้าวเพื่อตอบโต้สหรัฐฯ ในเรื่องดังกล่าว แต่ก็ถูกจำกัดด้วยประเด็นความไร้เสถียรภาพของรัฐบาลและระบบพันธมิตรกับสหรัฐฯ ทำให้ในท้ายที่สุดแล้วรัฐบาลตัดสินใจที่จะมีนโยบายในลักษณะที่ประนีประนอมมากกว่า (Julaporn Euarukskul 1986) การศึกษาการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศไทยต่อปัญหากัมพูชากลายได้รัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นผลจากปัจจัยผู้กำหนดนโยบายในระดับปัจเจกบุคคล คือ พล.อ.ชาติชาย ซึ่งบุคลิกลักษณะและความคิดด้านการต่างประเทศที่แตกต่างจากผู้นำรัฐบาลสมัยก่อนหน้า ทั้งยังมีความกล้าตัดสินใจและเป็นนักปฏิบัติอีกด้วย (Somchit Sassanarukkit 1991)

นอกเหนือไปจากการนำกรอบการวิเคราะห์การตัดสินใจของ Snyder และคณะมาเป็นแนวทางการวิเคราะห์แล้ว แนวคิดของ Brecher ก็ถูกนำมาปรับใช้เช่นกัน เช่น การวิเคราะห์การกำหนดนโยบายต่างประเทศไทยในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 1932 ไปจนถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี 1946 ทั้งในส่วนของปัจจัยนำเข้าที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายโดยในส่วนของสภาพแวดล้อมภายนอก ทั้งในระดับโลก ระดับภูมิภาค และความสัมพันธ์ทวิภาคีระหว่างไทยกับประเทศมหาอำนาจที่สำคัญ มีส่วนสำคัญต่อโลกทัศน์ของผู้ว่า ในขณะทีสภาพแวดล้อมภายใน กรอบการตัดสินใจของ Brecher พิจารณา

ประเด็นต่าง ๆ เช่น ศักยภาพด้านการทหาร ศักยภาพทางเศรษฐกิจ โครงสร้างทางการเมือง และกลุ่มผู้นำที่เข้ามามีบทบาทในกระบวนการนโยบาย (Charivat Santaputra 1985) ในขณะที่การศึกษานโยบายต่างประเทศไทยต่อกัมพูชาในรัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์นำกรอบความคิดของ Brecher, Steinberg and Stein ซึ่งเสนอการศึกษาการตัดสินใจกำหนดนโยบายต่างประเทศทั้งระบบ โดยพิจารณาองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ สภาพแวดล้อม ทั้งที่เป็นสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง และสภาพแวดล้อมเชิงจิตวิทยาของผู้นำ กลุ่มผู้แสดง ผู้ตัดสินใจ รวมถึงตัวแสดงอื่น ๆ ในกระบวนการนโยบาย กระบวนการตัดสินใจ ผลลัพธ์ซึ่งก็คือผลของการตัดสินใจ รวมถึงการนำนโยบายไปปฏิบัติด้วย (Orn-Anong Noi Wong 1998)

ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีงานที่มุ่งวิเคราะห์ว่าใครเป็นผู้ควบคุมนโยบายต่างประเทศของไทยเช่นในงานของ Raschada Jiwalai (1994) ที่นำหลากหลายตัวแบบการตัดสินใจมาเป็นกรอบในการศึกษา โดยแต่ละตัวแบบสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของแต่ละตัวแสดงในกระบวนการนโยบายงานชิ้นนี้มุ่งศึกษาสถานการณ์การตัดสินใจของนโยบายต่างประเทศไทยต่อลาวในระหว่างปี 1975-1990 ผลการศึกษาชี้ว่าไม่มีตัวแบบใดที่ใช้อธิบายการตัดสินใจนโยบายต่างประเทศของไทยต่อลาวได้อย่างรอบด้าน แต่ละตัวแบบจะใช้อธิบายได้ในแต่ละช่วงเวลา แต่ละรัฐบาลเท่านั้นรวมถึงการศึกษาที่นำตัวแบบการตัดสินใจของ Allison (1971) โดยเฉพาะการเมืองในระบบราชการ (Bureaucratic politics) มาอธิบายนโยบายต่างประเทศไทย เช่น นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลคึกฤทธิ์ ปราโมช ระหว่างปี 1975-1976 โดยเฉพาะการตัดสินใจถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากไทยและการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน (Bhansoon Ladavalaya 1985) นโยบายต่างประเทศของไทยต่อปัญหากัมพูชาในสมัยรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ (Sunai Phasuk 1997) นโยบายของไทยต่อปัญหาสงครามอิรัก-คูเวต (Siriporn Puimoontri 1992) และบทบาทของกองทัพในนโยบายต่างประเทศ (Sirimon Atipatya 2001) เป็นต้น

ในอีกด้านหนึ่ง ยังมีงานวิชาการที่มุ่งศึกษากระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศ เพื่อให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งต่อโครงสร้างและหน้าที่ในระบบการกำหนดนโยบายของไทย เช่น การศึกษากระบวนการกำหนดนโยบายของไทยต่ออาเซียน (Asadakorn Eksaengsri 1980) กระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยต่อเวียดนาม (Julaporn Euarukskul 1994) รวมไปถึงการใช้กรอบแนวคิดโลกาภิวัตน์ (Global policy science) ในการศึกษาโครงสร้างและกระบวนการนโยบายต่างประเทศของไทยต่อสหรัฐฯ ในยุคหลังเหตุการณ์ 11 กันยายน (Aksaraphak Samphaokaeo 2007) อีกด้วย ซึ่งงานในกลุ่มนี้จะชี้ให้เห็นว่ามีบุคคลใดหรือหน่วยงานใดเข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบายต่างประเทศบ้าง และบุคคลหรือหน่วยงานนั้นมีอิทธิพลหรือผลักดันการกำหนดนโยบายไปในทิศทางใด อย่างไร

งานที่ศึกษาการตัดสินใจอีกส่วนหนึ่ง เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการปรับโครงสร้างนโยบายต่างประเทศโดยมุ่งศึกษาว่าเมื่อใดที่รัฐเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศ และด้วยเหตุผลใดโดยในการศึกษาประเภทนี้จะศึกษาถึงปัจจัยขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนนโยบาย เงื่อนไขที่นำไปสู่การ

เปลี่ยนแปลง ทั้งเงื่อนไขภายในและเงื่อนไขภายนอก กลไกของการเปลี่ยนแปลงนโยบาย และลักษณะการเปลี่ยนแปลงของนโยบาย (Oldfield 1998; Katsamaporn Rakson 2014; Katsamaporn Rakson 2015)

3) การประเมินนโยบายและการเสนอแนะเชิงนโยบาย

จุดมุ่งหมายสำคัญของการศึกษานโยบายต่างประเทศในแนวนี้นี้เพื่อพิจารณาการดำเนินนโยบายที่ผ่านมาของรัฐบาลว่ามีประสิทธิภาพ มีประสิทธิผล หรือสอดคล้องกับนโยบายที่ได้แถลงไว้ต่อรัฐสภา มากน้อยเพียงใด และเพื่อให้ทราบว่่านโยบายต่างประเทศในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือต่อประเทศใดประเทศหนึ่ง ควรถูกกำหนดอย่างไร ซึ่งการศึกษาในแนวทางนี้ ผู้วิจัยหรือผู้ศึกษาจะมีบทบาทอย่างมากต่อการนำเสนอ ข้อเสนอเชิงนโยบาย อย่างไรก็ตาม การศึกษาในลักษณะนี้ยังพบได้น้อยมากในการศึกษานโยบายต่างประเทศไทย

ตัวอย่างของงานในกลุ่มนี้ เช่น การประเมินนโยบายต่างประเทศของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และปัญหา ของนโยบาย ต่างประเทศในช่วงดังกล่าว รวมถึงเสนอแนะวิสัยทัศน์และแนวทางของนโยบายต่างประเทศไทยในอนาคต (Prapat Thepchatree 2011) การวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศของไทยต่ออิหร่าน เพื่อนำเสนอลักษณะ และแนวทางนโยบายต่างประเทศที่ควรเกิดขึ้น เป้าประสงค์ของนโยบายที่ควรจะเป็น และปัจจัยที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย (Dollaya Tianthong and Sarawut Aree 2006) การวิจัยเพื่อ ประกอบการจัดทำยุทธศาสตร์ของกรมยุโรป กระทรวงการต่างประเทศ ต่อการพัฒนาความสัมพันธ์และ การเปิดโอกาสด้านการค้าการลงทุนในประเทศตลาดใหม่ในยุโรป (Nattanan Kunnamas, et al. 2009) รวมถึงการศึกษาวิเคราะห์เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศในแอฟริกา (Thanavath Phonvichai, et al. 2005) เป็นต้น

แนวทางการวิเคราะห์อื่นๆ

นอกเหนือไปจากแนวทางการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดและดำเนินนโยบาย ต่างประเทศ การตัดสินใจและปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการศึกษาเพื่อเสนอแนะเชิงนโยบายแล้ว งาน วิชาการอีกส่วนหนึ่งได้ประยุกต์ใช้แนวทางการวิเคราะห์ที่แตกต่างออกไป เช่น การใช้กรอบแนวคิดเรื่อง International regimes เป็นแนวทางในการวิเคราะห์การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อประเทศ เพื่อนบ้าน โดยมียุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (ACMECS) เป็น กรณศึกษา (Paranee Klaisuban 2006) การใช้กรอบแนวคิดเรื่อง Complex interdependence เป็นกรอบ ในการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศของไทยต่ออินโดจีน โดยเฉพาะนโยบายการเปลี่ยนนามรบเป็นตลาด การค้า ในสมัยรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ (Shiokawa 2006) การใช้ทฤษฎีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน การตัดสินใจ การบูรณาการ และแนวคิดเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติ เป็นแนวทางในการวิเคราะห์นโยบาย ต่างประเทศสมัยรัฐบาลนายชวน หลีกภัย ต่ออาเซียน (Itthichai Naichit 2001) รวมถึงการศึกษาตาม แนวทาง Constructivism ที่ชี้ให้เห็นว่าบทบาทของ Self-perception หรือความเข้าใจต่ออัตลักษณ์ของไทย

ที่มองว่าตนคือผู้นำของภูมิภาค ส่งผลให้นโยบายต่างประเทศไทยมีความกระตือรือร้นและมีบทบาทโดดเด่นในภูมิภาคอย่างมาก (Pongphisoot Busbarat 2012, 127-154)

การวิเคราะห์ผู้นำในฐานะผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศ

จากที่กล่าวในส่วนก่อนหน้านี้ จะเห็นว่าการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยเป็นงานที่มีระดับการวิเคราะห์ทั้งในระดับระบบระหว่างประเทศ ระดับรัฐ ระดับต่ำกว่ารัฐ และระดับปัจเจกบุคคล อย่างไรก็ตาม การงานวิชาการที่วิเคราะห์ในระดับปัจเจกบุคคลยังคงมีอยู่น้อยมาก เมื่อเทียบกับการศึกษาที่มีระดับการวิเคราะห์อื่น ๆ ทั้งที่ผู้นำเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ (Bueno de Mesquita, et al. 2003; Chiozza and Goemans 2011) ยิ่งไปกว่านั้นการศึกษาคำคิด ความเชื่อ โลกทัศน์ของผู้นำ โดยเฉพาะในด้านนโยบายต่างประเทศ มีความสำคัญและจำเป็นอย่างมาก เนื่องจากความเชื่อเหล่านั้นจะเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผู้นำในการประเมินภัยคุกคามและโอกาสในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ (Jervis 2006, 641-663; Saunders 2009, 119-161)

การศึกษาตัวผู้นำหรือผู้มีบทบาทในทางการเมืองและการกำหนดนโยบายของไทย ทั้งนโยบายภายในและนโยบายต่างประเทศ พบว่ามีการใช้แนวทางการศึกษาที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการใช้แนวทางการศึกษาเชิงชีวประวัติ (Biography) แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง (History of political thought) แนวทางการศึกษาแบบเปรียบเทียบ (Comparative approach) รวมถึงการศึกษาตามแนวทางจิตวิทยา (Psychological approach) ที่มุ่งเน้นศึกษาความเป็นผู้นำ (Leadership style) ลักษณะเฉพาะบุคคล (Idiosyncrasy) และทัศนะหรือการรับรู้ (Perception) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายความเป็นมา กระบวนการเรียนรู้ พัฒนาการของความคิดทางการเมือง ตลอดจนถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้นำ โดยเฉพาะนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

งานที่ศึกษาผู้นำโดยใช้แนวทางการศึกษาเชิงชีวประวัติ ได้ประยุกต์ใช้แนวทางดังกล่าวเพื่อทำความเข้าใจกับประสบการณ์ชีวิตของผู้นำทางการเมืองระดับสูง ภายใต้บริบทของสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ตลอดจนถึงการวิเคราะห์บทบาทของผู้นำ บุคลิกภาพ และคุณลักษณะทางสังคมของผู้นำการเมืองไทยด้วย ยิ่งไปกว่านั้นการศึกษาเช่นนี้มิได้เป็นเพียงการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เท่านั้น หากแต่ยังมุ่งทำความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์เรื่องอำนาจ การเปลี่ยนแปลง และความเป็นผู้นำในสังคมไทย (Yos Santasombat 1992) ส่วนงานที่ใช้แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง ก็เพื่อทำความเข้าใจและชี้ให้เห็นถึงที่มาและพัฒนารูปแบบหรือแบบแผนความคิดทางการเมือง รวมถึงบริบทของสังคมและปัจจัยที่ส่งผลต่อความคิดทางการเมืองของผู้นำอีกด้วย (Udon Yomcharoen 1994; Nirat Phongsittithaworn 1996; Thamrongsak Petchlertanan 2001; Keerati Klomdee 2009)

ในขณะที่งานอีกส่วนหนึ่งใช้แนวทางการศึกษาแบบเปรียบเทียบเพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำ การศึกษาเปรียบเทียบนายกรัฐมนตรีไทยที่อยู่ในระบอบการปกครองที่แตกต่างกัน โดยศึกษาผู้นำที่เป็น

ทหารและผู้นำที่เป็นพลเรือน เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการเป็นผู้นำ (Leadership style) และลักษณะเฉพาะของผู้นำ ทั้งยังมุ่งหาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการเป็นผู้นำกับการดำเนินนโยบายอีกด้วย (Montri Supaporn 1984) นอกจากนี้ การศึกษาอีกส่วนหนึ่งให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้นำกับการกำหนดนโยบายต่างประเทศ โดยงานส่วนหนึ่งไม่ได้ให้ความสำคัญกับชีวประวัติหรือคุณลักษณะส่วนตัวของผู้นำมากนัก หากแต่วางน้ำหนักการวิเคราะห์ไว้ที่ประเด็นเรื่องผลประโยชน์ โดยพยายามศึกษาถึงผลกระทบของผลประโยชน์ทางการเมืองภายในประเทศและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของผู้นำต่อพฤติกรรมในนโยบายต่างประเทศ (Pavin Chachavalpongpun 2010)

ความพยายามอีกส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาการตัดสินใจและพฤติกรรมด้านนโยบายต่างประเทศของผู้นำ โดยการประยุกต์ใช้แนวทางด้านจิตวิทยา เพื่อชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อตัวผู้นำในการกำหนดนโยบาย เช่น การศึกษาพฤติกรรมและนโยบายต่างประเทศผ่านตัวแปรด้านจิตวิทยาและการรับรู้ เช่น ระบบความเชื่อ ภาพลักษณ์ และทัศนคติ ด้วยเชื่อว่าปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้นำนั่นเอง เช่น การเปรียบเทียบการดำเนินนโยบายของไทยและพม่าต่อการเผชิญกับมหาอำนาจตะวันตกในยุคอาณานิคม (Thotsaphon Kasikam 1996) รวมถึงการศึกษาทัศนคติของผู้นำ (Perception) โดยเฉพาะทัศนคติต่อภัยคุกคาม เช่น งานของ Chattriya Visutthiwat (2003) ที่ศึกษาทัศนคติต่อภัยคุกคามจากเวียดนาม ผ่านการศึกษากฎมูรุษและทัศนคติของนายกรัฐมนตรีไทยระหว่างปี 1979-1989 หรือในงานของ Pratoomporn Vajarasathien (1993, 146-148) ที่ชี้ให้เห็นว่าทัศนคติที่ผิดพลาดส่งผลให้ผู้นำมองสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงสงครามเวียดนามผิดไปจากความเป็นจริง และด้วยทัศนคติเช่นนี้ส่งผลให้เวียดนามกลายเป็นภัยคุกคามหลักต่อความมั่นคงของไทย อันนำมาซึ่งการปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศและความมั่นคงไทยอย่างมาก ด้วยการที่ไทยต้องหันไปเสริมสร้างความสัมพันธ์กับจีนเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว (Surachart Bamrungsuk 1993, 183-193) ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการศึกษาทัศนคติของผู้นำไทยต่อประเทศมหาอำนาจอย่างสหภาพโซเวียต (Chantima Ongsuragz 1999, 377-388) อีกด้วย

นอกเหนือไปจากการศึกษาบทบาทและปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของนายกรัฐมนตรีในกระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศแล้ว งานอีกส่วนหนึ่งยังมุ่งศึกษาตัวแสดงในกระบวนการนโยบายในระดับที่รองลงมา คือมุ่งศึกษาบทบาทของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เช่น การศึกษาบทบาทของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ โดยใช้แนวคิดเรื่องบทบาทและคุณลักษณะเฉพาะของผู้ตัดสินใจ (Chalongrat Charoensri 2003) การศึกษาบทบาทของถนัด คอมันตร์ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าปัจจัยโครงสร้างอำนาจระหว่างประเทศที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นมหาอำนาจในระบบทุนนิยมโลก (Pax Americana) นั้น มีอิทธิพลอย่างชัดเจนต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทย โดยถนัดได้ดำเนินนโยบายความมั่นคงที่สอดคล้องกับโครงสร้างดังกล่าว (Rapeeporn Lertwongweerachai 2002)

แนวทางการรับรู้ (Cognitive Approach) กับการศึกษาผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศ

ความท้าทายสำคัญของการศึกษานโยบายต่างประเทศก็คือ การศึกษาและวิเคราะห์ตัวแสดงในระดับการวิเคราะห์ที่ต่ำกว่าระดับรัฐ โดยเฉพาะการทำความเข้าใจตัวแสดงหรือผู้มีบทบาทโดยตรงในกระบวนการนโยบายโดยตรง (Snyder, Bruck and Sapin 1969) ทั้งนี้เพราะความคิด ความเชื่อ และโลกทัศน์ของตัวแสดงดังกล่าวจะกำหนดการรับรู้ การตีความ และสร้างความเข้าใจต่อสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมภายนอก หรือการทำความเข้าใจต่อสภาพแวดล้อมด้านจิตวิทยา (Psycho-milieu) ของผู้ตัดสินใจ/ผู้กำหนดนโยบาย (Sprout and Sprout 1965) ซึ่งจะส่งผลต่อการตัดสินใจและการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ฉะนั้น การศึกษานโยบายต่างประเทศในระดับปัจเจกบุคคล จะให้ความสำคัญกับสัณฐานของระบบความเชื่อ (Belief system) ของบุคคลที่มีต่อการเมืองโลก กระบวนการทางจิตวิทยาที่ผู้กำหนดนโยบายได้รับข้อมูลและตัดสินใจ รวมถึงบุคลิกภาพและสถานะทางอารมณ์ที่ส่งผลกระทบต่อ การตัดสินใจและการกำหนดนโยบาย โดยนำองค์ความรู้ด้านจิตวิทยาการเมือง (Political psychology) มาใช้ศึกษาผู้นำและผู้มีบทบาทในกระบวนการกำหนดนโยบาย (Lasswell 1977; Hermann 1980, 7-46; Barber 1992; Crawford 2000, 116-156; McDermott 2004; Levy and Thompson 2010, 133)

จิตวิทยาการเมืองมิได้เป็นเพียงแค่ศาสตร์ด้านจิตวิทยาหรือรัฐศาสตร์เพียงด้านใดด้านหนึ่ง (Haste 2012, 1-9) หากแต่เป็นความพยายามในการประยุกต์องค์ความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาของมนุษย์เข้ากับการศึกษาการเมือง ด้วยความมุ่งหมายที่จะอธิบายและคาดการณ์ปรากฏการณ์ทางการเมืองผ่านระดับปัจเจกบุคคล และมุ่งเน้นไปที่การอธิบายกระบวนการเบื้องหลังทัศนคติ ความเชื่อ โลกทัศน์ การตัดสินใจ และพฤติกรรมทางการเมือง (Jervis 1976; Erisen 2012, 10; Sears, Huddy and Jervis 2014, 3-16) กล่าวในอีกแง่หนึ่งก็คือ องค์ความรู้และเครื่องมือในจิตวิทยาการเมืองจะช่วยให้ทำความเข้าใจ “กล่องดำ” ภายในความคิดจิตใจของผู้นำทางการเมืองหรือผู้กำหนดนโยบายนั่นเอง

การประยุกต์ใช้แนวคิดด้านจิตวิทยากับการศึกษความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีมาอย่างยาวนานแล้ว² ในขณะที่การศึกษาเรื่องการตัดสินใจในนโยบายต่างประเทศก็ละเลยต่อการศึกษาดังกล่าว จิตวิทยาที่อาจส่งผลกระทบต่อกระบวนการดังกล่าว นักวิชาการด้านจิตวิทยาการเมืองจึงได้นำเสนอแนวทางการศึกษากระบวนการตัดสินใจและกำหนดนโยบายต่างประเทศ โดยพิจารณาจากปัจจัยหรือตัวแปรด้านจิตวิทยาอย่างต่อเนื่อง และหนึ่งแนวทางสำคัญก็คือ แนวทางการรับรู้ตนเอง

² พัฒนาการของการศึกษาตามแนวทางดังกล่าว เริ่มต้นด้วยความพยายามของนักจิตวิทยาสังคมและนักทฤษฎีด้านบุคลิกภาพ การศึกษาในระยะเริ่มแรกสามารถย้อนกลับไปได้ในช่วงทศวรรษ 1930 และ 1940 โดยมีจุดมุ่งเน้นสำคัญของการศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวซึ่งต้องเผชิญกับสงครามโลกถึง 2 ครั้งก็คือ จิตวิทยาของสงครามและการป้องกันสงคราม รวมไปถึงการศึกษาทัศนคติต่อสงคราม ลัทธิชาตินิยม และการรุกรานอีกด้วย ต่อมานักวิชาการได้ศึกษานโยบายต่างประเทศผ่านตัวแปรด้านจิตวิทยามากขึ้น โดยตัวแปรเหล่านี้ได้แก่ การประมวลข้อมูลข่าวสาร ระบบความเชื่อของผู้ประกอบการตัดสินใจในภาวะวิกฤต และทัศนคติของผู้นำ เป็นต้น ดูรายละเอียดเพิ่มเติมของพัฒนาการของศาสตร์ด้านจิตวิทยาการเมืองได้ใน Sears, Huddy and Jervis (2014)

แนวทางการรับรู้เป็นแนวทางการศึกษาหนึ่งในจิตวิทยาการเมืองที่มุ่งศึกษาความเชื่อและภาพลักษณ์ โดยให้ความสนใจกับการวิเคราะห์และทำความเข้าใจต่อภาพลักษณ์โดยทั่วไปของผู้นำหรือชนชั้นนำทางการเมือง ในมิติของภาพลักษณ์ของศัตรูและตัวแสดงอื่นๆ รวมถึงภาพลักษณ์ของตนเองด้วย (Holsti 1967, 16-29; Boulding 1959, 120-131; Bronfenbrenner 1961, 45-56) ในขณะที่นักวิชาการอีกส่วนหนึ่งเสนอว่า ระบบความเชื่อของผู้กำหนดนโยบายเป็นแกนกลางของการศึกษาผลของการตัดสินใจ ไม่ว่าจะเป็นนโยบายหรือการกระทำก็ตาม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ระบบความเชื่อเป็นปัจจัยสำคัญลำดับแรก ๆ ในการศึกษานโยบายต่างประเทศในระดับปัจเจกบุคคล (Apinya Rattanamongkolmat 2005, 79) โดยระบบความเชื่อจะสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะและรูปแบบของการมองโลกหรือโลกทัศน์ของผู้นำหรือผู้กำหนดนโยบาย ทั้งยังจะมีผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศอีกด้วย

พจนานุกรม Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus (2017) ให้คำจำกัดความของ ความเชื่อ (Belief) ว่าหมายถึง ความรู้สึกแน่ใจว่าบางสิ่งบางอย่างดำรงอยู่หรือมีอยู่จริง ในอีกมุมมองหนึ่งความเชื่ออาจเป็นข้อเสนอเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือสมมติฐานหลักว่าโลกดำเนินไปอย่างไร (Renshon 2008, 822) ส่วนระบบความเชื่อ หมายถึง ความเชื่อทั้งหมดของมนุษย์เกี่ยวกับโลกทางกายภาพ โลกทางสังคม และตัวของเขาเอง (Rokeach 1968, 123-124) ความเชื่อมีความสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การตัดสินใจและการดำเนินการใด ๆ โดยการศึกษาที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นว่า ปัจเจกบุคคลมีแนวโน้มจะกลั่นกรองข้อมูลที่ได้รับใหม่บนพื้นฐานของความเชื่อที่ดำรงอยู่แต่เดิม ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความต่อเนื่องให้แก่ความเชื่อของปัจเจกบุคคลเอง (Jervis 1976, 117; Jervis 2006, 651)

ยิ่งไปกว่านั้น ความเชื่อยังเป็นตัวกลั่นกรองหลักให้กระบวนการรับรู้อื่น ๆ ดำเนินต่อไปได้ และโดยเฉพาะในบริบทของการตัดสินใจทางการเมืองด้วยแล้ว ผู้นำหรือผู้กำหนดนโยบายไม่ได้ตอบสนองต่อความจริงเชิงภววิสัย (Objective reality) หากแต่เป็นความจริงเชิงอัตวิสัย (Subjective reality) ซึ่งเกิดขึ้นผ่านระบบความเชื่อของเขาต่างหาก (Holsti 1962; Boulding 1959, 120-131; Bronfenbrenner 1961, 45-56; Sprout and Sprout 1956)

นอกเหนือไปจากการศึกษาระบบความเชื่อของผู้กำหนดนโยบายแล้ว แนวทางการศึกษานี้ยังพยายามสร้างคำอธิบายเชิงเหตุผลระหว่างปัจจัยด้านความเชื่อกับการตัดสินใจของผู้กำหนดนโยบายผ่านทั้งในส่วนของสารัตถะ โครงสร้าง ความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ รวมถึงผลกระทบของความเชื่อต่อพฤติกรรม รวมถึงการกำหนดและดำเนินนโยบายต่างประเทศอีกด้วย³ อย่างไรก็ตาม การศึกษานโยบายต่างประเทศไทยตามแนวทางนี้แทบไม่เป็นที่ปรากฏหรือเป็นที่นิยมนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว แนวทางนี้จะช่วยในการทำความเข้าใจผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศไทยในแต่ละบริบท แต่ละช่วงเวลาว่ามีมุมมอง โลกทัศน์ และรับรู้สภาพแวดล้อมทั้งภายในและระหว่าง

³ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Rosati (1995)

ประเทศอย่างไร ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อผู้นำหรือผู้กำหนดนโยบายในการกำหนดทางเลือก ยุทธศาสตร์ และการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยอีกด้วย

สรุป

จากที่กล่าวในข้างต้นจะเห็นได้ว่า แนวทางการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยยังไม่มีหลากหลาย การศึกษานโยบายต่างประเทศทั้งในมิติของสารัตถะและกระบวนการจากแง่มุมหรือแนวทางการศึกษาต่าง ๆ แม้จะมีส่วนช่วยเพิ่มความรู้ความเข้าใจต่อการวิเคราะห์นโยบายและกระบวนการกำหนดนโยบายดังกล่าว แต่การศึกษาเหล่านั้นกลับไม่ได้เปิดพื้นที่ต่อการศึกษาผู้นำ/ผู้กำหนดนโยบายหรือการวิเคราะห์ในระดับปัจเจกบุคคลมากนักและแม้จะมีความพยายามในการศึกษารูปแบบความคิด ความเชื่อ หรือทัศนคติของผู้นำหรือผู้กำหนดนโยบายดังที่ได้กล่าวถึงในข้างต้น แต่ก็เห็นได้ว่าการศึกษาในลักษณะเช่นนี้ยังมีอยู่อย่างจำกัด ทั้งที่ปัจจัยเรื่องความเชื่อและโลกทัศน์ของผู้นำ เป็นปัจจัยสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อการตัดสินใจและการกำหนดนโยบายต่างประเทศของผู้นำหรือผู้กำหนดนโยบาย เช่นนั้นแล้ว การศึกษานโยบายต่างประเทศที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาความรู้สึกนึกคิดของผู้ที่มีบทบาทโดยตรงในกระบวนการดังกล่าว โดยเฉพาะการนำแนวทางจิตวิทยาหรือแนวทางการรับรู้ในการศึกษาระบบความเชื่อ อันเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงเจตคติเชิงนโยบายของผู้นำหรือผู้กำหนดนโยบาย นอกเหนือไปจากการศึกษาที่มีมาก่อนหน้านี้ และการศึกษาปัจจัยด้านจิตวิทยาและการรับรู้ของผู้นำจะช่วยเติมเต็มองค์ความรู้และแนวทางการศึกษากระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศ โดยเฉพาะการศึกษาในระดับปัจเจกบุคคล ให้มีความชัดเจนและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นด้วย ทั้งยังจะเป็นการเปิดพื้นที่ของการนำแนวทางการศึกษาที่มีการประยุกต์มาจากศาสตร์สาขาอื่น ๆ มาใช้กับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะการกำหนดนโยบายต่างประเทศอีกด้วย

References

- Aksaraphak Samphaokaeo. 2007. *Nayobai tangprathet Thai dan kanmueang lae kwam mankhong to Saharat-Amerika lang hetkan 11 kanyayon 2001 thueng wanthi 19 kanyayon 2006*. [Thailand's political and security policy towards the U.S. from September 11, 2001 to September 19, 2006]. Master's thesis, Political Science, Thammasat University. (in Thai)
- Allison, Graham T. 1971. *Essence of decision: Explaining the Cuban missile crisis*. Boston: Little & Brown and Company.
- Apinya Rattanamongkolmat. 2005. *Nayobai tangprathet: Naeothang kansueksa thruesadi lae rabiap withi wichai*. [Foreign policy: Approaches, theories, and methodology]. 2nd ed. Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)

- Asadakorn Eksaengsri.1980. Foreign policy making in Thailand, ASEAN policy, 1967-1972. PhD. diss., State University of New York at Binghamton. In **ProQuest Dissertations and Theses**, <http://search.proquest.com/pqdtglobal/docview/303108886/860A39FF95354015PQ/1?accountid=15637> (Accessed on July 20, 2016)
- Barber, James D. 1992. **The presidential character: Predicting performance in the White House**. 4th ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Cambridge advanced learner's dictionary & thesaurus**. Cambridge: Cambridge University Press. <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/belief> (Accessed on July 4, 2017).
- Bhansoon Ladavalya. 1980. Thailand's foreign policy under Kukrit Pramoj: A study in decision-making. PhD. diss., Northern Illinois University. In **ProQuest Dissertations and Theses**, <http://search.proquest.com/pqdtglobal/docview/303053550/DD7F806CFB240B4PQ/1?accountid=15637> (Accessed on July 20, 2016)
- Boulding, Kenneth. 1959. National images and international systems. **Journal of Conflict Resolution** 3(2): 120-131.
- Brecher, Michael, Blema Steinberg, and Janice Stein.1969. A framework for research on foreign policy behavior. **Journal of Conflict Resolution** 13(March): 75-101.
- Breuning, Marijke. 2007. **Foreign policy analysis: A comparative introduction**. New York: Palgrave Macmillan.
- Bronfenbrenner, Urie. 1961. The mirror image in Soviet-American relations: A social psychologist's report. **Journal of Social Issues** 17(3): 45-56.
- Bueno de Mesquita, Bruce, Alastair Smith, Randolph M. Siverson, and James D. Morrow. 2003. **The logic of political survival**. Cambridge, MA: MIT Press.
- Bunrat Ratborirak. 2006. **Nayobai tangprathet Thai to Vietnam nap chak samai ratthaban phon-ek Chatchai Chanhavan thueng samai ratthaban Thaksin Shinawatra (2531-2547)**. [Thai foreign policy towards Vietnam from Chatchai Choonhavan administration to Thaksin Shinawatra administration (1988-2004)]. Master's thesis, Political Science, Thammasat University. (in Thai)
- Chalongrat Charoensri. 2003. **Botbat khong Phontri Phrachaoworawongthoe Krommuen Narathip Phongpraphan nai kan tangprathet khong Thai rawang B.E. 2460-2501**. [The role of H.R.H. Prince Wan Waithayakon Krommun Naradhipbongsprabandh in Thai foreign

- affairs between 1917-1958]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Chantima Ongsuragz. 1999. Thai Perceptions of the Soviet Union and Its Implications for Thai-Soviet Relations. In **Ruam ngankhian lae pathakatha rueang kan tangprathet khong Thai chak adit thueng bhatchuban**. [Collection of articles and speeches on Thai foreign Affairs], eds. Corrine Phuangkasem, Komkrit Varakamin, Prapat Thepchatree and Siriporn Wajjwalku, 377-388. Bangkok: Faculty of Political Science, Thammasat University.
- Charivat Santaputra. 1985. **Thai foreign policy 1932-1946**. Bangkok: Thai Khadi Research Institute, Thammasat University.
- Chatri Ritharom. 1976. **The making of the Thai-U.S. military alliance and the SEATO treaty of 1954: A study in Thai decision-making**. PhD. diss., The Claremont Graduate University.
- Chattriya Visutthiwat. 2003. **Nayobai khong Thai to panha kamphucha: Sueksa thatsana khong phunam Thai to phai khukham khong Vietnam B.E. 2522-2532**. [Thai policy towards the Kampuchean problem: A study on Thai leaders' perception of the Vietnamese threat, 1979-1989]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Chiozza, Giacomo, and H.E. Goemans. 2011. **Leaders and international conflict**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chittraphon Phirun. 2005. **Nayobai tangprathet khong Thai to phama nai yuk ratthaban Thaksin Shinawatra, B.E. 2544-2547**. [Thailand's foreign policy towards Myanmar in the first Thaksin government, 2001-2004]. Master's Thesis, Political Science, Ramkhamhaeng University. (in Thai)
- Chulacheeb Chinwanno. 1990. **Nayobai tangprathet khong Thai nai thotsawat thi 1980: Kan yon phinit**. [Thailand's foreign policy in 1980s: Retrospect]. Bangkok: Institute of Foreign Affairs, Ministry of Foreign Affairs. (in Thai)
- , 1999. **Nayobai tangprathet khong thai nai chuang songkhramyen**. [Thailand's foreign policy during the Cold War]. In **Ruam ngankhian lae pathakatha rueang kan tangprathet khong Thai chak adit thueng bhatchuban**. [Collection of articles and speeches on Thai foreign affairs from the past to the present], eds. Corrine Phuangkasem, Komkrit Varakamin, Prapat Thepchatree, and Siriporn Wajjwalku, 72-99. Bangkok: Faculty of Political Science, Thammasat University. (in Thai)

- Corrine Phuangkasem. 1999. *Nayobai tangprathet Thai: Si thotsawat lang songkhramlok khrang thi song (1945-1989)*. [Thai foreign policy: Four decades after World War II (1945-1989)] In **Ruam ngankhian lae pathakatha rueang kan tangprathet khong Thai chak adit thueng bhatchuban**. [Collection of articles and speeches on Thai foreign affairs from the past to the present], eds. Corrine Phuangkasem, Komkrit Varakamin, Prapat Thepchatree and Siriporn Wajjwalku, vol. 1, 56-71. Bangkok: Faculty of Political Science, Thammasat University. (in Thai)
- . 1980. **Thailand in Southeast Asia: A study of foreign policy behavior (1964-1977)**. PhD.diss., University of Hawaii. In ProQuest Dissertations and Theses, <http://search.proquest.com/pqdtglobal/docview/303013280/7CF239D98E3B42E0PQ/1?accountid=15637> (Accessed on July 20, 2016)
- . 1984. **Thailand's foreign relations, 1964-80**. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Crawford, Neta C. 2000. The passion of world politics: Propositions on emotion and emotional relationships. **International Security** 24(4): 116-156.
- Danai Thongyai. 1975. **Patchai thi mi phon to kan damnoen nayobai tangprathet khong Thai samai chomphon Sarit Thanarat (B.E. 2501-2506)**. [The Linkage between internal and external factors in Thailand's foreign policy under Field Marshal Sarit Thanarat (1958-1963)]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Darling, Frank C. 1965. **Thailand and the United States**. Washington: Public Affairs Press.
- Dollaya Tianthong, and Sarawut Aree. 2006. **Thitthang nayobai tangprathet Thai to Iran yuk lokaphiwat**. [Directions of Thai foreign policy towards Iran in the globalized era]. Bangkok: Institute of Asian Studies Chulalongkorn University. (in Thai)
- Erisen, Elif. 2012. An introduction to political psychology for international relations scholar. **Perception** XVII(3): 9-28.
- Fineman, Daniel. 2009. Phibun, the war, and Thailand's foreign policy revolution of 1950. In **Connecting histories: Decolonization and the cold war in Southeast Asia, 1945-1962**, eds. Christopher E. Goscha, and Christian Ostermann. Washington, D.C.: Woodrow Wilson Center Press.
- Haste, Helen. 2012. Where do we go from here in political psychology? **Political Psychology** 31(1): 1-9.

- Hermann, Margaret G. 1980. Explaining foreign policy behaviour using the personal characteristics of political leaders. *International Studies Quarterly* 24(1): 7-46.
- Hill, Christopher. 1977. Theories of foreign policy for the developing countries. In **Foreign policy making in developing states: A comparative approach**, eds. Christopher Clapham. Westmead, England: Saxon House, Teakfielf.
- Holsti, K. J. 1995. **International politics: A framework for analysis**. Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall.
- Holsti, Ole R. 1962. The belief system and national images: A case study. *Journal of Conflict Resolution* 6(3): 244-252.
- . 1967. Cognitive dynamics and images of the enemy. *Journal of International Affairs* 21: 16-29.
- Hudson, Valerie M. 2005. Foreign policy analysis: Actor-specific theory and the ground of international relations. *Foreign Policy Analysis* 1(1): 1-30.
- . 2012. The history and evolution of foreign policy analysis In **Foreign policy: Theories, actors, cases**, eds. Steve Smith, Amelia Hadfield, and Tim Dunne. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press.
- Itthichai Naichit. 2001. **Nayobai tangprathet khong Thai to ASEAN: Sueksa chapho korani samai ratthaban nai Chuan Leekpai (B.E. 2540-2544)**. [Thai foreign policy towards ASEAN: A case study of Chuan Leekpai government (1997-2001)]. Master's thesis, Political Science, Ramkhamheang University. (in Thai)
- Janesuk Silamaneerat. 2005. **Nayobai tangprathet thai to Lao samai phon-ek Chatchai Chunnawan**. [Thai foreign policy towards Laos during the government of General Chatchai Choonhavan]. Master's thesis, Political Science, Ramkhamhaeng University.(in Thai)
- Jensen, Lloyd. 1982. **Explaining foreign policy**. Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall.
- Jervis, Robert. 1976. **Perception and Misperception in International Politics**. Princeton: Princeton University Press.
- . 2006. Understanding beliefs. *Political Psychology* 27(5): 641-663.
- Jha, Ganganath. 1979. **Foreign policy of Thailand**. New Delhi: Radiant Publishers.
- Julaporn Euarukskul. 1986. **Korani Mayaguez: Sueksa kan tatsin nayobai nai phawa wikrittakan**. [The Mayaguez incident: A study of crisis decision making]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

- , 1994. Thailand's foreign policy towards Vietnam, 1978-1991. PhD. diss., Australian National University.
- Katsamaporn Rakson. 2014. Examination of change in Thailand's foreign policy from 1997-2001. Paper presented to the Sixth Oceanic Conference on International Studies University of Melbourne, 9-11 July.
- Katsamaporn Rakson. 2015. Thai foreign policy adaptation in 2001-2006: Theory and practice. Refereed paper presented to the ISA Global South Caucus Singapore, 8-10 January.
- Keerati Klomdee. 2009. **Kwamkhithang kanmueang khong Phrachaoworawongthoe Krommuen Narathip Phongpraphan**. [Political thought of Prince Wan Waithayakon]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Kingkarn Buakaew. 2007. **Nayobai angprathet Thai to Satharanarat Prachachon Chin: Sueksa nayobai khong ratthaban Thaksin Shinawatra priapthiap kap nayobai khong ratthaban nai Chuan Leekphai**. [Thai foreign Policy towards the People's Republic of China: A comparative study between the policies of the Thaksin government and the Chuan government]. Master's thesis, Political Science, Ramkhamhaeng University. (in Thai)
- Kislenko, Arne. 2002. Bending with the wind: The continuity and flexibility of Thai foreign policy. **International Journal** 57(4): 537-561.
- Kobkua Suwannathat-Pian. 1989. **Nayobai tangprathet khong ratthaban Phibunsongkhram B.E. 2481-2487**. [Foreign policy of Phibunsongkhram administration 1938-1944]. Bangkok: Thai Khadi Research Institute. (in Thai)
- Konhti Suphamongkon. 1984. **Kan withesobai khong Thai**. [Thailand's foreign policy]. Bangkok: Thammasat University. (in Thai)
- Lasswell, Harold D. 1977. **Psychopathology and politics**. 3rd ed. Chicago: The University of Chicago Press.
- Levy, Jack S., and William R. Thompson. 2010. Decision-making: The individual level. In **Causes of war**. Singapore: Wiley-Blackwell.
- Ma, Makata. 1980. **Consequences of the Vietnam war on Thai foreign policy**. Master's Thesis, California State University.
- Mayuree Anumanrajadhon. 2004. **Nayobai satharana: Naeo kwamkhith krabuankan lae kan wikhro**. [Public policy: Approaches, processes and analysis]. Chiangmai: Khanuengnit kan phim. (in Thai)

- McDermott, Rose. 2004. **Political psychology in international relations**. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- McGowan, Patrick J., and Howard B. Shapiro. 1973. **The comparative study of foreign policy: A survey of scientific findings**. Beverly Hills: SAGE Publication.
- Modelski, George. 1962. **A theory of foreign policy**. New York: Fredrick A. Praeger.
- Montri Supaporn. 1984. The role performance of prime ministers in the Thai political system: Styles of military and civilian rule 1932-1983. PhD. diss., Case Western Reserve University. In **ProQuest Dissertations and Theses**, <http://search.proquest.com/pqdtglobal/docview/303348703/CE8D90F5831E43AFPQ/1?accountid=15637> (Accessed on July 20, 2016)
- Narong Sinsawasdi. 1979. **Thailand: Internal Politics and Foreign Policy, 1969-1978**. Tokyo: Institute of Developing Economies.
- Narumit Sotsuk. 1981. **Samphanthaphap thang kanthut rawang Thai kap sathanarat prachachon chin**. [The diplomatic relations between Thailand and China]. Bangkok: Thai Wattana Phanit. (in Thai)
- Nattanan Kunnamas, Chittiphat Phunkhamand, and Prang Ophatniphath. 2009. **Rai-ngan kan wichai rueang kan phatthana kwam samphan Thai to Russia lae prathet talat Europe Mai**. [Research report on the development of Thailand's relations with Russia and emerging markets in Europe]. Bangkok: Ministry of Foreign Affairs. (in Thai)
- Nirat Phongsittithaworn. 1996. **Botbat thang kanmueang khong Chomphon Po Phibunsongkhram kap kwamkhit thang kanmueang khong Machiavelli**. [Political roles of Field Marshal P. Phibunsongkhram and political thought of Machiavelli]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Nuechterlein, D. E. 1965. **Thailand and the struggle for Southeast Asia**. Ithaca: Cornell University Press.
- Oldfield, David D. 1998. The restructuring of Thailand's foreign policy towards Laos, 1988-1991. PhD. diss., Northern Illinois University. In **ProQuest Dissertations and Theses**, <http://search.proquest.com/pqdtglobal/docview/304488092/9A58C516DF5C491CPQ/1?accountid=15637> (Accessed on July 20, 2016)
- Orn-Anong Noiwing. 1998. **Kamphucha: Nayobai tangprathet Thai samai phon-ek Prem Tinsulanonda**. [Cambodia: Thailand's foreign policy during the General Prem's administration]. Bangkok: Thammasat University Press. (in Thai)

- Panidone Pachimsawat. 1999. Thailand's foreign policy toward the People Republic of China in the post-Cold War era. Master's Thesis. Boston College. In **ProQuest Dissertations and Theses**, <http://search.proquest.com/pqdtglobal/docview/304493028/EBC402EFDC1B4F7BPQ/1?accountid=15637> (Accessed on July 20, 2016)
- Paranee Klaisuban. 2006. Nayobai tangprathet khong Thai to prathet phueanban samai ratthaban Phan Tamruat Tho Thaksin Shinawatra B.E. 2544-2547: Sueksa korani ACMECS [Thai foreign policy toward neighboring countries under Thaksin Shinawatra's government: A case study of ACMECS]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Parsons, Wayne. 1995. **Public policy: An introduction to the theory and practice of policy analysis**. Boston, MA: Edward Elgar.
- Pavin Chachavalpongpun. 2010. **Reinventing Thailand: Thaksin and his foreign policy**. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Pensri Duke. 2001. **Kan tangprathet kap ekkarat lae athippatai khong Thai (tangtae Ratchakan thi 4 thueng samai Chomphon Po Phibunsongkhram)**. [Foreign affairs and Thai independence and sovereignty (from the reign of King Rama IX to Field Marshall Por Phibunsongkhram's administration)]. Bangkok: Office of the Royal Society. (in Thai)
- Pisan Suriyamongkol. 1980. Domestic group influence on Thai participation in the Association of South East Asian Nations. PhD. diss., University of Illinois at Urbana-Champaign. In **ProQuest Dissertations and Theses**, <http://search.proquest.com/pqdtglobal/docview/288124550/E5DC5E375A1432EPQ/1?accountid=15637> (Accessed on July 20, 2016)
- Pongphisoot Busbarat. 2012. A review of Thailand's foreign policy in mainland Southeast Asia: Exploring an ideational approach. **European Journal of East Asian Studies** II(2012): 127-154.
- Pragydao Prasopsil. 2002. **Prathet thai kap kan khao pen samachik klum prathet mai fakfai fai dai**. [Thailand's entry into the non-aligned movement]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Prapat Thepchatree. 2011. **Rai-ngan kan wichai rueang nayobai tangprathet khong Thai nai samai ratthaban Thaksin**. [Research report on Thai foreign policy under the Thaksin's administration]. Bangkok: Faculty of Political Science, Thammasat University. (in Thai)

- Pratoomporn Vajarasathien. 1993. Thai kap songkhram wiatnam: Pramoenphon chak nayobai nai adit. [Thailand and Vietnam War: Policy evaluation]. In **5 thotsawat kan tangprathet Thai: Chak kwamkhatyaeng su kwamruammue**. [5 decades of Thai foreign affairs: From conflict to cooperation]. Bangkok: Office of the National Culture Commission and Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Preeda Pookpan. 1973. **Nayobai tangprathet khong Thai rawang B.E. 2473-2488**. [Thai foreign policy from 1930-1945]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Rapeeporn Lertwongweerachai. 2002. **Botbat khong Thanat Khoman kap kan tangprathet khong Thai rawang 1958-1971**. [The role of Thanat Khoman in Thai foreign affairs during 1958-1971]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Raschada Jiwalai. 1994. Thai foreign policy toward Laos, 1975-1990. PhD. diss., University of Hawaii. In **ProQuest Dissertations and Theses**, <http://search.proquest.com/pqdtglobal/docview/288124550/E5DC5E375A1432EPQ/1?accountid=15637> (Accessed on July 20, 2016)
- Ratchanidah Yernying. 1996. **Sueksa priapthiap nayobai thai to sahaphap mianma nai yuk phon-ek Prem Tinsulanonda (B.E. 2523-2531) kap yuk lang phon-ek Prem Tinsulanonda (B.E. 2531-2538)**. [A comparative study of Thai policy towards the Union of Myanmar during and after the Prem era (1980-1995)]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Renshon, Jonathan. 2008. Stability and change in belief systems: The operational code of George W. Bush. **Journal of Conflict Resolution** 52(6): 820-849.
- Rokeach, Milton. 1968. **Beliefs, attitudes, and values**. Cited in Deborah W. Larson. 1994. The role of belief systems and schemas in foreign policy decision-making. **Political Psychology** 15(1): 17-33.
- Rosati, Jerel. 1995. "A cognitive approach to the study of foreign policy," in **Foreign policy analysis: continuity and change in its second generation**, eds. Laura Neack, Jeanne A.K. Hey and Patrick J. Haney. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Rosenau, James N. 1969. **Linkage politics: Essays on the convergence of national and international systems**. New York: The Free Press.
- Rosenau, James N. 1971. **The scientific study of foreign policy**. New York: The Free Press.

- Russett, Bruce, and Harvey Starr. 1996. **World politics: The menu for choice**. New York: W.H. Freeman.
- Saunders, Elizabeth N. 2009. Transformative choices: Leaders and the origins of intervention strategy. **International Security** 34(2): 119-161.
- Sears, David O., Leonie Huddy and Robert Jervis, eds. 2014. **Oxford handbook of political psychology**. New York: Oxford University Press.
- Shiokawa, Makoto. 2006. **Foreign policy change of Thailand under Chatichai Choonhavan's administration: From a Cold War style to a regional power style**. Master's Thesis, Southeast Asian Studies (Interdisciplinary Program), Chulalongkorn University.
- Sirimon Atipatya. 2001. **Thahan kap kan tangprathet Thai: Sueksa botbat khong kongthapbok Thai nai kwam samphan rawang Thai-Phama**. [The military and the Thai foreign affairs: A case study of the role of the Royal Thai Army in the Thai-Burmese relations (1996-1998)]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Siriporn Puimoontri. 1992. **Kan kamnot nayobai tangprathet khong Thai to panha songkhram Iraq-Kuwait: 2 singhakhom 2533-23 kumphaphan 2534**. [Thailand's Foreign Policy Decision-making on the Iraq-Kuwait War (August 2, 1990-February 23, 1991)]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Smairob Suthiwart-Narueput. 1980. A strategy for survival of Thailand: Reappraisal and readjustment in her alliances (1969-1976). PhD. diss., University of Oklahoma. In **ProQuest Dissertations and Theses**, <http://search.proquest.com/pqdtglobal/docview/288116254/8B1230D42A204DCDPQ/1?accountid=15637> (Accessed on July 20, 2016)
- Snyder, Richard C., H. W. Bruck and Burton Sapin. 1969. The decision-making approach to the study of international politics. In **International politics and foreign policy: A reader in research and theory**, eds. James N. Rosenau. 2nd ed. New York: The Free Press.
- Somchit Sassanarukkit. 1991. **Nayobai tangprathet khong Thai to panha Kamphucha samai ratthaban phon-ek Chatichai Choonhavan**. [Thailand's policy towards the Kampuchean problem during the period of the Chatichai Choonhavan government]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Somporn Buasak. 1987. **Kan prap nayobai tangprathet khong Thai to Vietnam**. [Policy adaptation of Thai foreign policy towards Vietnam]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

- Soymook Yingchaiyakamon. 2001. **Nayobai tangprathet khong ratthaban Chomphon Po Phibunsongkhram to Satharanarat Prachachon Chin (1948-1957)**. [Thailand's foreign policy towards the People's Republic of China during Field Marshal P. Pibulsonggram's government (1948-1957)]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Sprout, Harold, and Margaret Sprout. 1956. **Man-milieu relationship hypotheses in the context of international politics**. Princeton: Center of International Studies, Princeton University Press.
- . 1965. **The ecological perspective on human affairs: With special reference to international politics**. Princeton : Princeton University Press.
- Sthira Larsri. 1996. **Botbat lae nayobai tangprathet khong Thai nai yuk Songkhramyen lae lang Songkhramyen**. [Thailand's role and foreign policy in Cold War and post-Cold War era]. Master's thesis, Political Science, Ramkhamhaeng University. (in Thai)
- Suchira Siripai. 1985. **Phrabatsomdet Phra Mongkut Klao Chaoyuhua kap Songkhramlok khrang thi nueng**. [King Rama VI and World War I]. Bangkok: Chuan Phim. (in Thai)
- Sunai Phasuk. 1997. **Nayobai tangprathet khong Thai: Sueksa krabuankan kamnot nayobai khong ratthaban Phon-ek Chatichai Choonhavan to panha kamphucha (4 singhakhom 1988 thueng 23 kumphaphan 1991)**. [Thai foreign policy: A case study on the policy formulation process of General Chatichai Choonhavan's government on the Cambodian problem]. Bangkok: Institute of Asian Studies. (in Thai)
- Suphaphat Kitwan. 2012. **Kwam mankhong thang phalangngan khong Thai: Kan damnoen nayobai tangprathet kap Phama nai samai ratthaban nayokratthamontri Phan Tamruat Tho Thaksin Shinawatra**. [Thailand's energy security: The implementation of foreign policy towards Myanmar under Thaksin Shinawatra's administration]. Master's thesis, Political Science, Thammasat University. (in Thai)
- Surachart Bamrungsuk. 1985. **United States foreign policy and Thai military rule, 1947-1977**. Master's Thesis, Cornell University.
- . 1993. **Thai kap panha kamphucha: Phonkrathop to nayobai kwam mankhong lae tangprathet khong Thai**. [Thailand and Cambodian problem: Effects on Thailand's foreign and security policies]. In **5 thotsawat kan tangprathet Thai: Chak kwamkhatyaeng su kwamruammue**. [5 decades of Thai foreign affairs: From conflict to cooperation]. Bangkok:

Office of the National Culture Commission and Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Thamrongsak Petchlertanan. 2001. **Naeo kwamkhit thang kanmueang lae setthakit Thai khong M.R.Kukrit Pramoj samai pen nayokratthamontri**. [The political and economic thoughts of M.R.Kukrit Pramoj during his tenure]. Bangkok: National Research Council of Thailand. (in Thai)

Thana Yostrakul. 2002. **Hokankha changwat nai boribot kwamsamphan rawang prathet: Sueksa botbat hokankha changwat Chiang Rai lae hokankha changwat Tak nai kwamsamphan rawang prathet Thai kap Sahaphap Phama**. [The provincial chambers of commerce in the international context: The role of the Chiang Rai and the Tak chambers of commerce in the Thai-Myanmar relations]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Thanavath Phonvichai, Somphon Chennapha, Saowani Thairungrot, Somphon Kittisophakun, Yachai Chuwicha, Wichitra Lo. Chaloechaichana, Sunetra Chanthaburi, Chanin Yuphet, Kittisak Koetarunsuksi, Ekkachai Chuenchuwit, Wachira Khunthawitthep, and Naruephon Sonsi. 2005. **Khrongkan wichai kan san samphan Thai-Africa (Thai- Africa Tai): Rai-ngan chabap sombun**. [Thailand-Africa Relations (Thailand-South Africa): Final Report]. Bangkok: Saranrom Institute of Foreign Affairs Foundation. (in Thai)

Thani Sukkasem. 1982. **Kwamsamphan rawang Thai kap Satharanarat Prachachon Chin: Wikhro naeonayobai tangprathet khong Thai thi mi to Chin B.E. 2492-2515**. [Sino-Thai relations: The analysis of Thai foreign policy towards China 1946-1972]. Master's thesis, Political Science, Thammasat University. (in Thai)

Thotsaphon Kasikam. 1996. **Patchai thang chittawitthaya nai kan damnoen nayobai tangprathet kap maha amnat tawantok nai khritsatawat thi 19: Sueksa priapthiap korani Ratcha-Anachak Siam lae Phama**. [Psychological factors in foreign policy making with the Western Powers in the 19th century: A comparative study of the Kingdoms of Siam and Burma]. Master's thesis, Political Science, Chiang Mai University. (in Thai)

Udon Yomcharoen. 1994. **Kwamkhit thang kanmueang khong Phontri Chamlong Srimuang**. [The political thoughts of Major General Chamlong Srimuang]. Master's thesis, Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

Wallace, William.1971. **Foreign policy and political process**. London: Macmillan.

Yos Santasombat. 1992. **Amnat bukkhalikkaphap lae phunam kanmueang Thai**. [Power, personality and Thai political elites]. 2nd ed. Bangkok: Nam Thai. (in Thai)